

Κωστής Κοκκινόφτας

Κέντρο Μελετών Ιεράς Μονής Κύκκου

ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΑΓΙΟ ΛΑΖΑΡΟ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ

Πολλές είναι οι παραδόσεις που συνδέουν τον γνωστό από τα αγιογραφικά κείμενα τετραήμερο φίλο του Χριστού Άγιο Λάζαρο με την Κύπρο, όπου έφθασε ύστερα από την εκ νεκρών ανάστασή του και έζησε μέχρι τον δεύτερο θάνατό του. Από τις παλαιότερες αυτές παραδόσεις είναι η σχετική με τη δημιουργία της αλυκής της πόλης, η οποία ανάγεται στη βυζαντινή περίοδο, όπως μαρτυρείται από τη συμπερίληψη εκδοχής της στο Συναξάρι της Κωνσταντινούπολης, το οποίο χρονολογείται στον 9ο αιώνα¹. Σύμφωνα με όσα αναφέρονται στο Συναξάρι αυτό, η περιοχή ήταν αρχικά λίμνη ύδατος, την οποία διεκδικούσαν δύο αδέρφια, οπότε ο Άγιος, για να λύσει τη διαφορά τους και να τερματίσει τις συχνές φιλονικίες τους, προσευχήθηκε και τη μετέτρεψε σε λίμνη άλατος².

Στα χρόνια που ακολούθησαν καταγράφηκαν από τους περιηγητές της περιόδου της Λατινοκρατίας διάφορες εκδοχές της ανωτέρω παράδοσης. Για παράδειγμα, ο Αλεσσάντρο Ρινουτσίνι (Alessandro Rinuccini) από τη Φλωρεντία, αναφέρει, το 1474, ότι, σύμφωνα με τοπική παράδοση, ένα πολύ ζεστό καλοκαίρι ο Άγιος διήλθε από την περιοχή της αλυκής, όπου ζήτησε από γυναίκα, που βρισκόταν εκεί και πωλούσε σταφύλια, να του δώσει μερικά

1. Βλ. Κώστα Κωνσταντινίδη, «Το Συναξάριον της Εκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως», στον τόμο: Θεόδωρου Γιάγκου - Πρωτοπρ. Χρυσόστομου Νάσση (επιμ.), *Κυπριακή Αγιολογία, Πρακτικά Α' Διεθνούς Συνεδρίου*, Αγία Νάπα - Παραλίμνι 2015, σ. 282 [= *Κυπριακά Αγιολογικά και Μοναστηριολογικά Μελετήματα*, Αγία Νάπα 2021, σ. 56], όπου σημειώνεται (σελ. 286 [= σελ. 60]) ότι η έκδοση του Συναξαρίου από τον Η. Delehaye (βλ. αμέσως πιο κάτω) έγινε, όπως αυτό είχε διαμορφωθεί μέχρι το τέλος του 10ου αιώνα.

2. «Ὁς [ὁ Ἅγιος Λάζαρος] καὶ λίμνην ἐπὶ ἀμφιβόλῳ κειμένην δυσὶ τισὶν ἀδελφοῖς καὶ τούτοις ὑπόθεσιν οὐ μικρᾶς στάσεως γινομένην διὰ προσευχῆς ἐξήρανεν καὶ εἰς ἄλατος φύσιν αὐτὴν ἐπήξατο». Βλ. Hyppolyti Delehaye, *Synaxarium ecclesiae Constantinopolitanae e codice Sirmondiano nunc Berolinensi, adiectis synaxariis selectis, Propylaeum ad Acta Sanctorum, Novembris*, Bruxellis 1902, σ. 147. Επίσης βλ. Λουκά Παναγιώτου, «Ο Άγιος Λάζαρος, ο ναός του στη Λάρνακα και οι περί αυτόν παραδόσεις», *Ενατενίσσεις* 34 (2020) 184-185.

για να ξεδιψάσει. Πράγματι η γυναίκα του πρόσφερε, αλλά ο Άγιος της ζήτησε περισσότερα, οπότε αυτή απάντησε ότι δεν μπορούσε να του δώσει άλλα, γιατί ήταν τόσο ακριβά όσο και το αλάτι, που σπάνιζε την εποχή εκείνη. Ακούγοντας τότε ο Άγιος τα όσα του είπε η γυναίκα, προσευχήθηκε για να μετατραπεί η περιοχή σε αλυκή και να έχει το νησί αυτάρκεια σε αλάτι, όπως και πράγματι έγινε³. Ένας άλλος περιηγητής, ο Ιταλός Πιέτρο Κασόλα (Pietro Casola), αναφέρει, το 1494, ότι ο Άγιος Λάζαρος είχε ευπλαχιστεί τον τόπο και ζήτησε από τον Θεό με θερμή παράκληση να μη λείπει ποτέ το αλάτι από το νησί και ειδικά από τη λίμνη εκείνη⁴.

Η ανωτέρω παράδοση καταγράφηκε και με διάφορες άλλες εκδοχές. Για παράδειγμα, σύμφωνα με τον Φραγκισκανό ιερωμένο Φραντζέσκο Σουριάνο (Francesco Suriano), ο οποίος επισκέφθηκε το νησί το 1484, ο Άγιος Λάζαρος είχε ζητήσει από τους ιδιοκτήτες της περιοχής, που ήταν φυτευμένη με αμπέλια, να του δώσουν μερικά σταφύλια. Αυτοί όμως αρνήθηκαν, οπότε ο Άγιος τους ρώτησε τι περιείχε το καλάθι, που ήταν κρεμασμένο λίγο πιο πέρα, και εκείνοι του απάντησαν ότι περιείχε αλάτι, ενώ στην πραγματικότητα ήταν πλήρες από σταφύλια. Ο Άγιος τότε, θέλοντας να τους τιμωρήσει για την υποκρισία τους, μετέτρεψε διά θαύματος τον αμπελώνα σε αλυκή. Επίσης, ο Γάλλος κληρικός Ντενί Ποσσό (Denis Possot) σημειώνει στο οδοιπορικό του, το 1532, ότι ο Άγιος ζήτησε ένα τσαμπί σταφύλι από μία γυναίκα, για να σβήσει τη δίψα του, αλλά αυτή του έδωσε λίγο αλατούχο χώμα, με αποτέλεσμα ο Άγιος να μετατρέψει την περιοχή σε αλυκή⁵.

Η παράδοση για δημιουργία της αλυκής από τον Άγιο Λάζαρο, με βάση την εκδοχή που διέσωσε ο Φραντζέσκο Σουριάνο, καταγράφηκε και στα νεότερα χρόνια, όπου, όμως, αντί να αφορά τους ιδιοκτήτες του αμπελώνα, αναφέρεται σε γριά, που είπε στον Άγιο ότι η

3. Αντρου Παυλίδη, *Η Κύπρος ανά τους αιώνες μέσα από τα κείμενα ξένων επισκεπτών της*, τ. Α', Λευκωσία 1993, σ. 176.

4. Α. Παυλίδη, *Η Κύπρος ανά τους αιώνες μέσα από τα κείμενα ξένων επισκεπτών της*, τ. Α', ό.π., σ. 256.

5. Για τις παραδόσεις, που καταγράφουν οι Σουριάνο και Πόσσο, βλ. Claude Delaval Cobham, *Excerpta Cypria. Materials for a History of Cyprus*, New York 1986 (α' έκδοση: Cambridge 1908), σ. 48, 64, αντιστοίχως. Επίσης βλ. Α. Παυλίδη, *Η Κύπρος ανά τους αιώνες μέσα από τα κείμενα ξένων επισκεπτών της*, τ. Α', ό.π., σ. 219, 290, αντιστοίχως.

περιοχή παρήγε μόνο αλάτι, απαντώντας στο αίτημά του για να του δώσει μερικά σταφύλια⁶. Αναφέρεται μάλιστα ότι ήταν ευρέως διαδεδομένη ανάμεσα στους ντόπιους, που υποστήριζαν ότι οι εργαζόμενοι στην αλυκή έβρισκαν, αναμειγμένα με το αλάτι, ρίζες και κλαδιά, από αυτούς τους αμπελώνες των χρόνων του Αγίου⁷.

Στο Συναξάρι της Κωνσταντινούπολης, εκτός από την ανωτέρω παράδοση που συνδέει τον Άγιο Λάζαρο με την Κύπρο, αναφέρεται επίσης, ότι τα λείψανα του Αγίου μεταφέρθηκαν από το νησί στη Βασιλεύουσα από τον αυτοκράτορα Λέοντα ΣΤ΄ τον Σοφό (886-912)⁸. Στην Κύπρο καταγράφηκε, από ό,τι έχουμε υπόψη από περιηγητές των χρόνων της Τουρκοκρατίας, οι οποίοι πληροφορήθηκαν τα σχετικά από τους ντόπιους, ότι ο τάφος του Αγίου βρισκόταν κάτω από τον αρχαίο και επιβλητικό ναό του στη Λάρνακα. Για παράδειγμα, ο Ιταλός Πιέτρο ντέλλα Βάλλε (Pietro della Valle), σημειώνει, το 1625, στο οδοιπορικό του ότι του είχε υποδειχθεί ότι ο τάφος του Αγίου βρισκόταν σε ένα σπήλαιο πίσω από την Αγία Τράπεζα του ναού. Ακόμη αναφέρει, ότι οι ντόπιοι υποστήριζαν ότι το λείψανό του μεταφέρθηκε αργότερα στην Κωνσταντινούπολη και από εκεί στη Μασσαλία. Τέλος προσθέτει ότι καθημερινά ασθενείς, που προσέρχονταν στον τάφο, γιατρεύονταν θαυματουργικά, γεγονός που θεώρησε ως επιβεβαίωση των όσων ανέφεραν οι κάτοικοι. Εξέφρασε, ωστόσο, την απορία του για την τοπική παράδοση, που ερχόταν σε αντίθεση με τη διδασκαλία της Καθολικής Εκκλησίας, η

6. Νέαρχου Κληρίδη, *Θρύλοι και παραδόσεις της Κύπρου*, Λευκωσία 1954, σ. 77.

7. Αθηνάς Ταρσούλη, *Κύπρος*, τ. Β΄, Αθήνα 1963, σ. 147.

8. H. Delehay, *Synaxarium ecclesiae Constantinopolitanae e codice Sirmondiano nunc Berolinensi, adiectis synaxariis selectis, Propylaeum ad Acta Sanctorum, Novembris*, ό.π., σ. 146.

οποία υποστήριζε ότι ο Άγιος Λάζαρος είχε μεταβεί, ύστερα από την ανάστασή του, στη Μασσαλία, όπου υπηρέτησε ως Επίσκοπος, και έζησε και ετάφη εκεί⁹.

Ένας άλλος περιηγητής, ο Ρώσος μοναχός Βασίλειος Γρηγόροβιτς Μπάρσκυ (Vasilij Grigorovič-Barskij), τόσο κατά την πρώτη επίσκεψή του στο νησί, το 1726, όσο και κατά τη δεύτερη, ένα χρόνο αργότερα, αναφέρει ότι ο ευρισκόμενος κάτω από τον ναό τάφος του Αγίου ήταν μία σαρκοφάγος¹⁰. Μάλιστα, ο Κύπριος Αρχιμανδρίτης Κυπριανός υπέθεσε, το 1788, ότι από τη σαρκοφάγο αυτή, τη λάρνακα δηλαδή, προήλθε και το όνομα της πόλης¹¹. Ο Αμερικανός ιεραπόστολος Λορέντζο Γουόρρινερ Πίς (Lorenzo Warriner Pease) πρόσθεσε, το

9. Cl. Delaval Cobham, *Excerpta Cypria. Materials for a History of Cyprus*, ό.π., σ. 213· Ά. Παυλίδη, *Η Κύπρος ανά τους αιώνες μέσα από τα κείμενα ξένων επισκεπτών της*, τ. Α', ό.π., σ. 583. Για την ύπαρξη του υπόγειου σπηλαιίου στον ναό, που εθεωρείτο ως ο τάφος του Αγίου, αναφέρονται και αρκετοί άλλοι περιηγητές, όπως το 1683 ο Ολλανδός Κορνέλιους βαν Μπρουν (Cornelius van Bruyn), το 1767 ο Ιταλός αββάς Τζοβάνι Μαρίτι (Giovanni Mariti) και το 1845 ο Γερμανός αρχαιολόγος Λουδοβίκος Ρος (Ludwig Ross). Βλ. Cl. Delaval Cobham, *Excerpta Cypria. Materials for a History of Cyprus*, ό.π., σ. 240 (για τον βαν Μπρουν)· Ά. Παυλίδη, *Η Κύπρος ανά τους αιώνες μέσα από τα κείμενα ξένων επισκεπτών της*, τ. Α', ό.π., σ. 653, 836 (για τους βαν Μπρουν και Τζοβάνι Μαρίτι, αντιστοίχως), και Πολυχρόνη Ενεπεκίδη, *Κύπρος 1800-1878. Τα τελευταία χρόνια της Τουρκοκρατίας στη Γερμανική έρευνα και κριτική*, Αθήνα 2000, σ. 183 (για τον Ρος).

10. Βλ. Ά. Παυλίδη, *Η Κύπρος ανά τους αιώνες μέσα από τα κείμενα ξένων επισκεπτών της*, τ. Α', ό.π., σ. 679-680, όπου δημοσιεύονται τα όσα ο Μπάρσκυ αναφέρει για τις δύο επισκέψεις του. Επίσης βλ. Ανδρέα Στυλιανού, «Αι περιηγήσεις του Ρώσσου μοναχού Βασιλείου Γρηγόροβιτς Βάρσκυ - Πλάκα - Άλποβ άλλως Βασιλείου Μοσκοβορρώσσου Κιεβοπολίτου εν Κύπρω», *Κυπριακαί Σπουδαί* 21 (1957) 30-31, όπου γίνεται αναφορά μόνο στη δεύτερη επίσκεψή του.

11. Αρχιμ. Κυπριανού, *Ιστορία Χρονολογική της Νήσου Κύπρου ερανισθείσα εκ διαφόρων ιστορικών και συντεθείσα απλή φράσει*, Ενετία 1788, σ. 28.

1837, ότι η σαρκοφάγος του Αγίου είχε οπή από την οποία ανέβλυζε μύρο¹². Επίσης, σύμφωνα με μαρτυρίες των αρχών του 20ού αιώνα, δίπλα από τον τάφο έρεε αγίασμα¹³. Όπως αναφέρεται, ο ναός αποτελούσε σημαντικό προσκύνημα για τους διερχόμενους από την Κύπρο επισκέπτες των Αγίων Τόπων, οι οποίοι θεωρούσαν ότι με την εκεί επίσκεψή τους συμπλήρωναν το προσκυνηματικό τους ταξίδι¹⁴.

Σύμφωνα με την επικρατούσα λαϊκή αντίληψη, ο ναός ανηγέρθη με δαπάνες του βυζαντινού αυτοκράτορα Λέοντος ΣΤ΄ του Σοφού, γύρω στο 900¹⁵, ύστερα από την εύρεση του λειψάνου του Αγίου στην Κύπρο και τη μεταφορά του στην Κωνσταντινούπολη, το 901¹⁶. Στις μέρες μας αποτελεί ένα σημαντικό προσκύνημα, ειδικά μετά την ανεύρεση κάτω από την

12. Rita Severis, *The Diaries of Lorenzo Warriner Pease 1834-1839. An American Missionary in Cyprus and his Travels in the Holy Land, Asia Minor and Greece*, v. II, Aldershot 2002, σ. 703.

13. Νεοκλή Κυριαζή, «Ιστορικά σελίδες. Η πόλις της Λάρνακος υπό το φως ιστορικών εγγράφων», *Κυπριακά Χρονικά* 6 (1929) 35.

14. Νεοκλή Κυριαζή, *Συλλογή ιστορικών ειδήσεων της πόλεως Λάρνακα - Σκάλα*, Λάρνακα 1946, σ. 11-12.

15. Για τον ναό του Αγίου Λαζάρου και την ιστορία του βλ. Ν. Κυριαζή, «Ιστορικά σελίδες. Η πόλις της Λάρνακος υπό το φως ιστορικών εγγράφων», *ό.π.*, σ. 24-115· Π. Αγάθωνος, *Ο Άγιος Λάζαρος ο τετραήμερος*, *ό.π.*, σ. 118-128· Αθανάσιου Παπαγεωργίου, «Ο ναός του Αγίου Λαζάρου στη Λάρνακα», *Επιστημονική Επετηρίς Τμήματος Αρχαιοτήτων Κύπρου*, Λευκωσία 1998, σ. 205-224· Χαράλαμπος Χοτζάκογλου, *Άγιος Λάζαρος. Ιστορία - Αρχιτεκτονική και Τέχνη του ιερού ναού του Αγίου Λαζάρου Λάρνακος. Εικονογραφημένος Οδηγός - Προσκυνητάριον*, Λευκωσία 2004, σ. 24-45· Stavros Fotiou, *St. Lazarus and his church in Larnaca*, Larnaca 2016, σ. 31-47· Α. Παναγιώτου, «Ο Άγιος Λάζαρος, ο ναός του στη Λάρνακα και οι περί αυτόν παραδόσεις», *ό.π.*, σ. 178-184.

16. Για την εύρεση του λειψάνου του Αγίου στην Κύπρο και τη μεταφορά του στην Κωνσταντινούπολη βλ. Κ. Κωνσταντινίδη, «Το Συναξάριον της Εκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως», *ό.π.*, σ. 292-294 [= *Κυπριακά Αγιολογικά και Μοναστηριολογικά Μελετήματα*, *ό.π.*, σ. 66-68].

Αγία Τράπεζα, στις 23 Νοεμβρίου 1972, κατά τη διάρκεια εργασιών ανακαίνισης, μέρος των λειψάνων του Αγίου μέσα σε μαρμάρινη σαρκοφάγο¹⁷.

Μία άλλη παράδοση για τον Άγιο Λάζαρο, που είναι διαδεδομένη, τόσο στην Κύπρο, όσο και ευρύτερα, είναι αυτή που αναφέρει ότι ο Άγιος, συγκλονισμένος από όσα είδε στον Άδη, κατά την εκεί κάθοδό του, παρέμενε συνήθως σιωπηλός και ουδέποτε γελούσε. Σύμφωνα με την ανωτέρω παράδοση, μόνο σε μια περίπτωση χαμογέλασε, όταν είδε κάποιον να κλέβει μια πήλινη στάμνα, οπότε είπε τη φράση «το ένα χώμα κλέβει το άλλο»¹⁸. Όπως παρατηρούμε, στην ανωτέρω παράδοση δεν προσδιορίζεται η πόλη στην οποία διαδραματίστηκαν τα όσα αναφέρονται. Ωστόσο, το γεγονός ότι ο Άγιος, ύστερα από την ανάστασή του, υπηρέτησε ως Επίσκοπος Κιτίου και έζησε στην πόλη της Λάρνακας, οδηγεί στο έμμεσο συμπέρασμα ότι πρόκειται γι' αυτήν.

Ο Άγιος Λάζαρος συνδέεται με την Κύπρο και μέσω της δημόδους ιατρικής, όπως στις περιπτώσεις των εγκύων, οι οποίες παρουσίαζαν δυστοκία. Ο ιερέας τότε, που εκαλείτο να συνδράμει, ώστε με τις προσευχές του να γεννηθεί άμεσα το βρέφος, το πρόσταζε να εξέλθει από τη μήτρα της μητέρας του, όπως το ίδιο έπραξε ο Ιωνάς από την κοιλιά του κήτους και ο Λάζαρος από το μνήμα: «Έξελθε βρέφος, ως εξήλθεν ο Ιωνάς εκ της κοιλίας του κήτους και ο Λάζαρος εκ του μνήματος αυτού. Αμήν»¹⁹. Ακόμη, επειδή ο Άγιος υπήρξε τετραήμερος, δηλαδή αναστήθηκε τέσσερις ημέρες ύστερα από τον θάνατό του, εθεωρείτο ότι ήταν ο κατεξοχήν θεραπευτής όσων νοσούσαν από τον λεγόμενο τεταρταίο πυρετό, δηλαδή τον ελώδη. Σε εποχές μάλιστα, όπως της Λατινοκρατίας και της Τουρκοκρατίας, κατά τις οποίες η

17. Μιχαήλ Γ. Μιχαηλίδη, *Ο Άγιος Λάζαρος ο φίλος του Χριστού και πρώτος Επίσκοπος Κιτίου. Η ιστορία του ναού του στη Λάρνακα*, Λάρνακα 1984, σ. 12.

18. Κυριάκου Χατζηγιάννου, «Παλιές παραδόσεις περί του ερχομού του Αγίου Λαζάρου στο Κίτιον», στον τόμο: Του ιδίου, *Η Αρχαία Κύπρος εις τας ελληνικάς πηγάς*, τ. ΣΤ', Λευκωσία 1992, σ. 166. Όπως αναφέρθηκε, πρόκειται για ευρέως διαδεδομένη παράδοση και εκτός Κύπρου. Ενδεικτικά βλ. Γεώργιου Μέγα, *Ελληνικές γιορτές και έθιμα της λαϊκής λατρείας*, Αθήνα 2007, σ. 172.

19. Αθ. Ταρσούλη, *Κύπρος*, τ. Β', ό.π., σ. 458.

Λάρνακα περιβαλλόταν από έλη και οι κάτοικοί της ήταν εκτεθειμένοι στην ελονοσία, πολλοί ήταν αυτοί που κατέφευγαν στη χάρη του για να ζητήσουν βοήθεια²⁰.

Η παράδοση για επίσκεψη της Θεοτόκου στο Κίτιο και συνάντησή της με τον Άγιο

Λάζαρο

Τοπική παράδοση, που μάλλον ανάγεται στην περίοδο της Λατινοκρατίας, συνδέει τον Άγιο Λάζαρο με τη Θεοτόκο και με επίσκεψή της στο νησί, μερικά χρόνια ύστερα από την Ανάσταση του Κυρίου. Η παράδοση αυτή, όπως διεσώθη σε κυπριακά χειρόγραφα, που χρονολογούνται στα χρόνια της Τουρκοκρατίας, ίσως και παλαιότερα, δημοσιεύτηκε, κατά τις πρώτες δεκαετίες του 20ού αιώνα, από τους Χαρίλαο Παπαϊωάννου, Μητροπολίτη Κιτίου Νικόδημο Μυλωνά και Κωνσταντίνο Σπυριδάκη, με τους δύο πρώτους να θεωρούν ότι έχει ρωσική προέλευση και διαδόθηκε στην Κύπρο από το Άγιον Όρος, και τον τρίτο να αναφέρει ότι είναι μάλλον κυπριακή²¹. Ωστόσο, από τη μελέτη των χειρογράφων, όπως υποστήριξε με ισχυρά επιχειρήματα ο Μικρασιάτης Ιωάννης Συκουτρής, καθηγητής τότε στο

20. Νεοκλή Κυριαζή, «Δημώδης κυπριακή ιατρική», *Κυπριακά Χρονικά* 4 (1926) 28. Ειδικότερα για τις λαογραφικές παραδόσεις για τον Άγιο Λάζαρο στην Κύπρο βλ. Κωστή Κοκκινόφτα, «Ο Άγιος Λάζαρος στην κυπριακή λαογραφία», στον τόμο: Σταύρου Φωτίου (επιμ.), *«Λάζαρε Δεύρο Έξω», Η ανάσταση του Λαζάρου στη θεολογία τη λαογραφία, τη λογοτεχνία, την τέχνη, τη μουσική*, Ιερός Ναός Αγίου Λαζάρου, Λάρνακα 2023, σ. 257-273.

21. Χαρίλαου Παπαϊωάννου, «Ο Άγιος Λάζαρος», *Εκκλησιαστικός Κήρυξ* 2 (1912) 365-366· Του ιδίου, «Η περί της επισκέψεως της Θεοτόκου Διήγησις», *Εκκλησιαστικός Κήρυξ* 2 (1912) 430-432 (δημοσιεύει την παράδοση από χειρόγραφο της συλλογής Χριστόδουλου Αντωνιάδη Γενά, που χρονολογεί στον 15ο αιώνα, περίοδο, όμως, που δεν επιβεβαιώνεται από αλλού για την ορθή χρονολόγηση του χειρογράφου)· Μητροπολίτη Κιτίου Νικόδημου Μυλωνά, «Η κατά παράδοσιν επίσκεψις της Υπεραγίας Θεοτόκου εν Λάρνακι της Κύπρου», *Κυπριακά Χρονικά* 1 (1923) 29-32 (δημοσιεύει την παράδοση από χειρόγραφο της συλλογής του κατοίκου της Λάρνακας Π. Μητροπούλου, που χρονολογεί στον 18ο αιώνα)· Κωνσταντίνου Σπυριδάκη, «Η Παναγία εις την Κύπρον», *Κυπριακαί Σπουδαί* 8 (1946) 135-137 (σχολιάζει σχετική καταγραφή της παράδοσης, όπως διασώζεται στο χειρόγραφο του μοναχού Ακακίου, του έτους 1733).

Ιεροδιδασκαλείο της Λάρνακας, φαίνεται ότι ο αρχικός πυρήνας της παράδοσης εντοπίζεται στην ευρύτερη περιοχή της Κύπρου και ότι σε μεταγενέστερο χρόνο συνδυάστηκε με επίσκεψή της στον Άθωνα²². Ίσως μάλιστα η πρόσφατη αποκάλυψη, μετά από συντήρηση, εικόνας του 13ου αιώνα από τον ναό της Παναγίας της Αγγελόκτιστης στο Κίτι, με τη Θεοτόκο ένθρονη βρεφοκρατούσα εν μέσω του Ευαγγελιστή Λουκά και του Αγίου Λαζάρου, να απηχεί την άποψη περί κυπριακής προέλευσης της παράδοσης²³.

Είναι, όμως, αξιοσημείωτο ότι η ίδια παράδοση, σχεδόν πανομοιότυπη με αυτήν των κυπριακών χειρογράφων, που αναφέρεται σε επίσκεψη της Θεοτόκου, τόσο στο Άγιον Όρος, όσο και στην Κύπρο, διεσώθη και σε χειρόγραφα Μονών του Αγίου Όρους, όπως του 16ου αιώνα στη Διονυσίου και του 17ου στην Παντοκράτορος²⁴. Είναι μάλιστα γνωστό ότι οι Ρώσοι ιστορικοί και θεολόγοι είχαν υπόψη τους την παράδοση για την επίσκεψη της Θεοτόκου στο Άγιον Όρος από τα έργα του Αγίου Μαξίμου του Γραικού, τον 16ο αιώνα²⁵. Κατά συνέπεια, ίσως το γεγονός αυτό, σε συνδυασμό με την αναβίωση της παράδοσης σε έργα Ρώσων κατά τον 19ο αιώνα, να συνέτεινε ώστε Αγιορείτες πατέρες να θεωρήσουν, στις αρχές του 20ού αιώνα, ότι η ανωτέρω παράδοση διαδόθηκε στο Άγιον Όρος από τους Ρώσους μοναχούς, που ασκήτευαν σε αυτό²⁶. Η δε αναφορά στις ρωσικές πηγές για προσθήκη στην ανωτέρω παράδοση, που κατέγραψε ο Άγιος Μάξιμος ο Γραικός, και επίσκεψης της Θεοτόκου, εκτός από τον Άθωνα και στην Κύπρο, φαίνεται ότι ανάγεται στο δεύτερο μισό του 19ου αιώνα²⁷. Κατά συνέπεια έχουμε την εντύπωση ότι η ρωσική προέλευση της παράδοσης

22. Ιωάννη Συκουτρή, «Η Παναγία εν Κύπρω», *Κυπριακά Χρονικά* 1 (1923) 121-126.

23. Χριστίνας Σπανού, «Ένθρονη Θεοτόκος με τον Ευαγγελιστή Λουκά και τον Άγιο Λάζαρο», στον τόμο: Της ίδιας (επιμ.), *Η κατά Κίτιον αγιογραφική τέχνη*, Λάρνακα 2002, σ. 134-135.

24. Τα δύο αυτά κείμενα, των Μονών Διονυσίου και Παντοκράτορος, δημοσιεύτηκαν από τους Μανουήλ Γεδεών, *Ο Άθως*, Κωνσταντινούπολη 1885, σ. 297-300· Σπυρίδωνα Λάμπρο, «Τα Πάτρια του Αγίου Όρους», *Νέος Ελληνομνήμων* 9 (1912) 123-126, αντιστοίχως.

25. Αντώνιου-Αιμίλιου Ταχιάου, *Βυζάντιο - Σλάβοι - Άγιον Όρος*, Θεσσαλονίκη 2006, σ. 515.

26. Ενδεικτικά βλ. Ιερομ. Γεράσιμου Σμυρνάκη, *Το Άγιον Όρος*, Αθήνα 1903, σ. 14-15.

27. Ν. Μυλωνά, «Η κατά παράδοσιν επίσκεψις της Υπεραγίας Θεοτόκου εν Λάρνακι της Κύπρου», *ό.π.*, σ. 29.

ενδεχομένως πρέπει να αποκλειστεί, αφού είναι, μάλλον, νεότερη των άλλων δύο, κυπριακής και αγιορειτικής.

Σύμφωνα με όσα αναφέρονται, ο Άγιος Λάζαρος, κατά τη διάρκεια της παραμονής του στο Κίτι, όπου είχε καταφύγει για να σωθεί από τους Αρχιερείς και τους Φαρισαίους, επιθυμούσε διακαώς να συναντηθεί με τη Θεοτόκο. Γι' αυτό και ύστερα από σχετική συνεννόηση έστειλε καράβι στην Παλαιστίνη για να μεταφέρει τη Θεοτόκο στην Κύπρο, μαζί με τον Ευαγγελιστή Ιωάννη. Καθοδόν, όμως, συνάντησαν τρικυμία και ενάντιο άνεμο, που τους παρέσυρε μέχρι τη χερσόνησο του Άθωνα. Εκεί η Παναγία μετέστρεψε στη χριστιανική πίστη τους ειδωλολάτρες κατοίκους και δεήθηκε στον Υιό της να προστατεύει όσους θα διαμένουν στην περιοχή και θα ασκούνται χριστιανικά. Ακολούθως, αναχώρησε για την Κύπρο, όπου συνάντησε τον Άγιο Λάζαρο, προς τον οποίο δώρισε επισκοπικό ωμοφόριο και επιμάνικα, που έφτιαξε η ίδια. Στη συνέχεια ευλόγησε την τοπική Εκκλησία και επέστρεψε στα Ιεροσόλυμα²⁸.

Ας σημειωθεί ότι το σκέλος της ανωτέρω παράδοσης για επίσκεψη της Θεοτόκου στην Κύπρο, χωρίς να γίνεται λόγος για μετάβαση και στο Άγιον Όρος, αναφέρεται από τον λόγιο Επίσκοπο του 16ου αιώνα Δαμασκηνό Στουδίτη, ο οποίος αναφέρει, επίσης, ότι πρόσφερε στον Άγιο Λάζαρο ωμοφόριο²⁹. Όπως διευκρινίζει ο Νεόφυτος Ροδινός, σε έργο που εξέδωσε

28. Για τη σχετική παράδοση βλ. Κυριάκου Χατζηιωάννου, «Η επίσκεψη της Παναγίας στην Κύπρο - Ο Άγιος Λάζαρος στο Κίτιο», στον τόμο: Του ιδίου: *Η Αρχαία Κύπρος εις τας ελληνικάς πηγάς*, τ. Α', Λευκωσία 1985, σ. 352-354· Σ. Μιχαηλίδη, *Ιστορία της Κατά Κίτιον Εκκλησίας*, ό.π., σ. 35· Π. Αγάθωνος, *Ο Άγιος Λάζαρος ο τετραήμερος*, ό.π., σ. 31-33· Κωστή Κοκκινόφτα, «Επωνυμίες και μοναστήρια της Παναγίας στην Κύπρο», στον τόμο: Άννας Μαραγκού - Γιώργου Γεωργή - Τριαντάφυλλου Σκλαβενίτη - Κωνσταντίνου Στάικου (επιμ.), *Κύπρος*, Εκδόσεις «Κότινος», Αθήνα 2007, σ. 465-467· Γεώργιου Κάκκουρα, «Ἦλθεν ἡ Θεοτόκος ἐν τῇ Κύπρῳ εἰς χώραν Λάρναξ;», *Πνευματικὴ Διακονία* 8 (2010) 83-84· Μοναχού Πατάπιου Καυσοκαλυβίτη, «Ἡ παράδοση περὶ ἐλεύσεως τῆς Θεοτόκου ἐν τῇ Κύπρῳ μέσα ἀπὸ τὰ Πάτρια τοῦ Ἁγίου Ὄρους καὶ τὴ χειρόγραφη παράδοση», *Επιστημονικὴ Επετηρίδα Βελλά* 8,1 (2017-2019) 171-188.

29. Δαμασκηνού Στουδίτου, *Θησαυρός, μετὰ τῆς προσθήκης ἐν τῷ τέλει καὶ ἐτέρων ἐπτὰ λόγων ψυχοφελεστάτων*, Βενετία 1751, σ. 89.

το 1659, το ωμοφόριο αυτό σωζόταν στο νησί μέχρι και τα πρώτα χρόνια της Τουρκοκρατίας, παραλείποντας, ωστόσο, να δώσει οποιεσδήποτε άλλες πληροφορίες και χωρίς να αναφέρεται στην παράδοση για επίσκεψη της Παναγίας στην Κύπρο³⁰. Η ανωτέρω παράδοση για την επίσκεψή της στο νησί και την προσφορά στον Άγιο Λάζαρο ωμοφορίου, που έφτιαξε η ίδια, αναφέρεται για πρώτη φορά, από ό,τι έχουμε υπόψη, σε έντυπο κυπριακού ενδιαφέροντος από τον Αρχιμανδρίτη Κυπριανό, το 1788, ο οποίος συνδέει την προέλευσή της με ασαφή τρόπο με κείμενο του Νικηφόρου Καλλίστου Ξανθοπούλου, συγγραφέα των τελευταίων δεκαετιών του 13ου και των πρώτων του 14ου αιώνα³¹. Στην πραγματικότητα, όμως, αυτό που αναφέρει ο τελευταίος είναι το σκέλος εκείνο της παράδοσης, που αφορά στην προσφορά από τη Θεοτόκο στον Λάζαρο του ωμοφορίου, το οποίο, όπως σημειώνεται, έφτιαξε η ίδια, και όχι στην έλευσή της στο νησί³².

Δημοσιεύτηκε στο περιοδικό της Εκκλησίας της Κύπρου *Απόστολος Βαρνάβας* 85 (2024) 208-216.

30. Νεόφυτου Ροδινού, *Περί Ηρώων, Στρατηγών, Φιλοσόφων, Αγίων και άλλων ονομαστών ανθρώπων, οπού ευγήκασιν από το νησί της Κύπρου*, Ρώμη 1659, σ. 144.

31. Αρχιμ. Κυπριανού, *Ιστορία Χρονολογική της Νήσου Κύπρου ερανισθείσα εκ διαφόρων ιστορικών και συντεθείσα απλή φράσει*, ό.π., σ. 377-378.

32. Αποστολικής Διακονίας Εκκλησίας της Ελλάδος (έκδ.), *Τριώδιον*, Αθήνα 42014, σ. 865. Για τη σχετική παράδοση για έλευση της Θεοτόκου στην Κύπρο βλ. επίσης: π. Παρασκευά Αγάθωνος, «Ο κατά τις πηγές βίος του Αγίου Λαζάρου του Τετραήμερου και οι προς αυτόν θεσπισθείσες εορτές», «*Λάζαρε Δεύρο Έξω*», *Η ανάσταση του Λαζάρου στη θεολογία τη λαογραφία, τη λογοτεχνία, την τέχνη, τη μουσική*, ό.π., σ. 121-125.